

नेपालभाषा बाखं धाः

(ने.सं. ४८१-९६६)

डा. जनकलाल वैद्य

नेवाः जनजीवनय् बाखं न्यनेकनेया परम्परा

बाखं नेवाःतय् जीवनय् साहित्य अध्ययन याना लसतायेकथं जक मखु धार्मिक संस्कारकथं नं व्यवहारिक ज्या-खं जुयाः म्वाना च्वंगु दनि। आःतक लूगु दकले न्हापांगु धाये वहगु ल्हातं च्वयातःगु बाखं सफू ने.सं. ४८१ या संस्कृत भासं नेपालभाषाय् हिला तःगु 'हितो पदेश' नि प्रमाणित सफू धकाः ल्याः काये माली। थ्व त्वताः नेवाः समाजय् न्यने-कने जुइगु मेमेगु न्यं कं बाखं सिर्जना जूगु ई अनिशित तनि। थुजाःगु पुलां पुलांगु न्यं-कं बाखंत मध्ये गुलिं 'नेपाःया पुलां बाखं' व 'न्यं-कं बाखं' सफू दुने लाःगु दु। थुपिं बाखंत पाखें नेवाः जातियाके बाखं ह्यःमि प्रवृत्ति व बाखं ज्यायेगु कला शिल्पया मौलिक विशेषता हिसि दयेक पिज्वः। थुपिं पुलां बाखं मध्ये गुलिं सिके आधुनिक बाखंया छुमां धाय वहगु विशेषता बालूगु नं अनुभव जू। खास यानाः नेवाः जनजीवनय् दैय् दैसं माघ लच्छि यंकं छैय् छैय् कनिग स्वस्थानी बाखं, यलय् बुंगछः जात्रा बलय् कनीगु बुंग छःया बाखं, चतुर्मास जोछि कनीगु रामायण, महाभारत व मेमेगु पौराणिक बाखं, गुंला लच्छि तक कनीगु बौद्ध जातक अवदान बाखं अतिकं प्रख्यातगु लोकं व्हाःगु सामूहिक व धार्मिक बाखंत खः। जात्रा नखः व तिर्थया पृष्ठभूमि जुयाच्चंगु बाखनय् अस्तित्व विस्कं दनि गुकिया अन्वेषण यानाः नेपाल संस्कृतिया पूर्वक परिचय बियाः विवेचना यायेगु ज्या थ्याकं ल्यं दनि। च्वय् नकतिनि न्ह्यथनागु धार्मिक पौराणिक व जातकावदान बाखं न्यने कनेया तातुना पुण्य मुनेगुली गुलि क्वसाः उलि बाखंया भाव पक्षं कला पक्षं जुइगु आनन्द प्राप्ति पाखें उलि क्वमसाः, अथ्य जुयाः सलंसः दै तक्क बाखं न्यने कने जुइगु त्वाः मदःगु परम्परा न्ह्याना च्वंगु दयानं बाखं न्यनीपिनि पाखें बाखंया विषय वस्तु व शैली हिलाः हिलाः न्हुनूगु बाखं ज्यानाः कनेगु आवश्यक भाःमपिउगु जुयाच्चन।

नेपाःया थःगु हे पुराण बाखं

अय् स्वयाःला बरू स्वयम्भू पुराण (थुकिया मूल संस्कृत भासं गुलि पुलांगु ग्रन्थ उपलब्ध जू, उलि नेपाल

भाषां च्वयातःगु पुलांगु सफू मलुनि, पशुपति पुराण (ने.सं. ७५२) स्वस्थानी, (तिथि निश्चित मज्जुनि) नेपाल देसया वंशावली (शाहकालीन), कनातःगु बाखंतसे नेपालया थःगु पहगु प्राचीन बाखं परम्परां ब्वये हःगु दु। स्वयम्भू पुराणय् नेपाल उपत्यकाय् बस्ती आवाद जूगु बाखंया नापनापं थनया राजनैतिक, धार्मिक, सामाजिक व सांस्कृतिक नियम निष्ठाया उल्लेख जुया च्वंगुलिं थ्व नेपालया थःगुहे पुराण जूवःगु दु। स्वयम्भू पुराणया भाव लिधंसा कयाः भजन म्ये चिनातःगु नेपालभाषाय् यक्को खने मदु। सम्भवत नेपाःया बौद्ध पण्डितपिसं संस्कृत भाषाया स्वयम्भू पुराण नेपाल भाषां अर्थ छ्यानाः बाखं कनीगु न्यनातःपिं सकल नेवाःतय् स्वयम्भू पुराण सम्बन्धी चिची हाकःगु वर्णनात्मक भजन म्ये न्यनेवं उकिया बाखं ब्याकं छसिकथं लुमंका बिउगु खइ। स्वयम्भू पुराणया मूल ग्रन्थ संस्कृत भाषां च्वयातःगु जूसां नेवाः जनजीवनय् नेपालभाषा माध्यमं हे बाखं कनीगु चलनया परिणामं अथ्य जूगु खः। हानं छता खं, स्वयम्भू पुराणया बाखं नेपालभाषां थाय् थासय् कनीपिं बौद्ध पण्डितपिसं लिपा-लिपा नेपालभाषां स्वयम्भू पुराणया बाखं च्वयेगु, धर्म चित्र उदय जूपिसं च्वकेगु व स्वयम्भूइ यथाश्रद्धा देछायेगु याःगुया दसि स्वये दु। स्वयम्भू पुराणय् कना तःगु नागदह जुयाच्चंगु थ्व नेपाल उपत्यकाया लः मञ्जुश्री बोधिसत्त्वं थःगु चन्द्रहास खड्गं क्वदुवाल पर्वत पालाः पितुना छ्वःगु घटना विवरणलिसे ज्व लाःगु घटना विवरण नेपाल देशया वंशावली व भाषा वंशावलीं महेन्द्र मदन दैत्यनाथ श्री कृष्ण भगवानया युद्ध जूवलय् श्री कृष्ण भगवानं थःगु सुदर्शन चक्रं क्वदुवाल पर्वत ध्यनाः लः पितुंगु धकाः कनातःगु खं विचारनीय जू। थुजाःगु ज्वज्वलाक च्वया तःगु घटना विवरण बाखं नं उपत्यकाया मूल निवासी लिसे थन लिपा दुहाँ वयाः व्हंकिपिं विविध जाति व धर्मया मनूतय धार्मिक सहिष्णुता (बौद्ध व हिन्दू धर्म) भाव व्यवहार क्वातुका ब्युगु जुयाच्चन। पशुपति पुराण (ने.सं. ७५२) पशुपति क्षेत्र जुयाच्चंगु थ्व नेपाल उपत्यकाया बागमति या शैव धर्मया महात्म्य बाखं न्यकाः धार्मिक दृष्टिकोण हे थःगु स्वदेश प्रति श्रद्धा थनेगुली गावकं सषम जू। सरल चित्त

कर्मनिष्ठ नेवाः जनजीवनयात याउँक कर्मकाण्ड, संस्कार व पुरोहितवादया निर्देशनं स्वर्ग व सुखावति भुवनया प्रलोभन कयसे मोहनि तत क्षणः लायेछिक लिपा लिपा ब्रत महात्म्यया बाखत न दुस्वःवल। अगस्त्य ब्रत कथा, जन्माष्टमी ब्रत कथा, स्वस्थानी ब्रत कथा, अहोरात्र ब्रत कथा, एकादशी उत्पत्ति कथा, देवी महात्म्य, सत्यनारायण ब्रत महात्म्य कथा इत्यादि थुजाः हे बाखत खः।

देवी प्रसादवाद व पुरोहितवादी बाखं परम्परायात ख्वताबजि

घात्थेला देवी प्रसादवाद व पुरोहितवाद छुं छुं अंशय मुक्त जुयाः छैय् छैय् थःथःपिसं न्यनेकने जिउगु स्वदेश प्रेम, स्वजाति भावना स्वधर्म प्रति श्रद्धा नेपाःया जनजीवनय् धार्मिक दृष्टिकोणं हे सां जननी जन्म भूमिस्व स्वर्गादपी गरियसीया मन्त्र न्यंकूगु स्वस्थानी खंग्वः दुने सुलाचवंग भावार्थ संकेत याः। सतिदेवीया सीम्हया कुचात कुतुं वनाः नेपाल इत्यादी न्ययेगु पीठ जूगुया प्रसंग, पार्वती महाद्यः थः स्वामी लाकेया निंति ब्रत तीर्थ जात्रा याःगु थाय् बाय्या ल्याख्य नेपाः दुनेया यक्व थाय् दुध्यानाचवंगु तथ्य, गोमय्जु नवराज बाखनय् स्थानिय व समकालिन जनजीवनया रूप रेखाइकन जुयाचवंगु खँ लुमंके बहजू। मां देशं व मांया ममतां यांना चवनीगु संस्कारगत आकर्षण व दःयाके वरदान फ्वनाः दर्याम्ह सन्तान व दयेकागु धन सम्पत्ति थुलं मचवं घयागु सन्देशं नेवाःतय् मत्ती आःतल्यं हा कयाचवंगु दसि स्वरूप 'फ्वना मचां सुख मस्यू, फ्वना धन थीर मजू' घयागु छुनं खँ प्रचलित जुया चवंगु नं तप्यंक स्वस्थानी बाखंया प्रभाव खः। अथ्य जुयाः थ्व स्वस्थानी बाखं नं देवी प्रसादवाद व पुरोहित वादयात ख्वताबजि नकूगु नं थ्व बाखंया तःधंग देन खः। थ्व स्वस्थानी बाखं गूगु दैय् न्हापलाक चवंगु खँ कोछी मछिना चवंगुया कारण आपाः यांनाः स्वस्थानी बाखं अन्त्य बाक्यस, तिथि मिति बिया मतःगु, तिथि मिति बियातःगुली नं न्हापा न्हापाया स्वस्थानी सफू स्वयाः तयागु, चवका तयागु धकाः न्हयथना तइगु जुयाचवन। थुकिं छु संकेत याः घाःसा थ्व स्वस्थानी बाखं पुस्तां न्ह्यान्ह्यां दैय् दैसं कनेगु परम्परा कथं म्वानाचवंगु खः। लच्छि यंकं कनेमाःगु निंति उगुथुगु उपनिषद पुराणया शिक्षाप्रद व यइपुगु बाखं नं मुंकाः इनातःगुलिं थ्व स्वस्थानी बाखं न्यनीपिं नेवाःतसें बाखनय् विषय विविधताया व बौद्धिक खुराक म्हायेगु यांनाहःगुया दसि ब्वःगु नेपाल भाषा प्राचीन बाखंया महत्वपूर्ण कुतः घायेमाः।

नेपालभाषा धार्मिक बाखंया प्रवृत्ति वर्गति

थुजाःगु धार्मिक बाखंया दुने तत्कालिन जनजीवनं उपलब्ध याःगु छुं छुं गौरवमय ज्याखँय् सफल जूगु, जनजीवनं म्हायाचवंगु छुं छुं आदर्श ऐश्वर्य प्राप्ति व थःपिसं भुक्तमान याये मालाचवंगु दैवी प्रकोप वा दानवी प्रहार जुयाचवंगु खयेफु। अय्सां थुजाःगु खँ घाःसा बाखं न्यनेबलय कनीबलय ल्हात्तु ल्हानाचवंगु अनुभव जू। बाखनय् पौराणिक रङ्ग भ्यातभ्याता इला तइगु छथी, बाखं न्यनीपसं नं बाखं न्यनाया पुण्यं थःथःपिसं परलोक सुख व मोक्ष प्राप्ति जक जुइमा धकाः आपाः यांना तातुंकीगु प्रवृत्ति धार्मिक बाखनय् दयाचवनी। उकिं थुजाःगु बाखं साहित्यिक बिधाकथं अध्ययन व रसास्वादन यांनालि दइगु परमानन्द मुहान मजुसे परलोक सुख प्राप्ति व मोक्ष प्राप्ति या लै नालेगु व्यवहार व संस्कार थै जुया नेवाः जनजीवनया ता ईतक हाकया चवंगु जुल। थ्व हे कारणं बाखं न्यनीपिं बाखंया धर्म उपदेश माने याइपिं, बाखंया पात्र (बाखं मो) व घटनास्थल यात (नमोबुद्ध, मणिचूड, ध्यानचव) पूज्य स्मारक तीर्थ भाःपीपिं श्रद्धालु भक्त आपालं दयां नं नेपालभाषा प्राचीन बाखं सिर्जनात्मक गतिविधि मदुगुलिं बाखंया श्री वृद्धि तसकं बुलुं खःथै मखुथै जक जुल। न्ह्यागु थजु थुपिं प्राचीन बाखंतसे नेवाःतय्के व नेपालय् चुचवंपिं विभाषितय्के नं नेपाल भाषाया व्यवहारिक प्रयोजनय् प्रवृत्ति संस्कार व आकर्षण दयेका ब्यूगु जुयाचवन। थुकिं यांनाः नेपालभाषा व थ्वया बाखं साहित्य सलंसः दैतक म्वाकातल।

नेपालभाषा प्राचीन बाखनय् विषय विविधता

नेपालभाषा बाखनय् यइपुगु, आश्चर्य पूर्णगु, नैतिक शिक्षां जाःगु व बौद्धिक कसरत नं याकीगु विषयवस्तु दुधनेगुली भारतय् मुसलमानी आक्रमणया कारण ईस्वी सन्या १४ गूगु शताब्दी पाखे नेपालय् शरण कयाः स्थाई रूपं चवंपिं भारत (बंगाल व बिहार) या बुद्धिजीवितय् ल्हाः दुगु जुयाचवन। इमिसं थःपिं नेपाःया मूल निवासीपिं लिसे छगू जःथै व्हना चवने फयेकेत थःपिसं ज्वना वःगु अनेक पुराण काव्य वा ज्ञान उपदेशं जाःगु बाखं कोसेली नेपालभाषा बाखं धुकू तःमि जुइकल। हानं उगुहे बाखनय् नेपाल आवश्यक भाःपिउगु कथं नेपाल जनजीवनयात नेपाःया तत्कालिन प्रमुख देश भाषा नेपालभाषा माध्यमं शिक्षा दीक्षा वियेत ज्ञान उपदेश, काव्य रस व मनोरञ्जन दुगु बाखं सफूत थ्वहे भाषां चवकूगु जुयाचवन। राष्ट्रिय अभिलेखालय्स (न्हापाया वीर पुस्तकालय) सुरक्षित जुयाचवंगु नेपालभाषां चवया तःगु थुपिं सफूतसे चवय् नकतिनि घयागु खँ पुष्टि याः।

कथं सफूया नां	चवमि	संवत्	धलः	चाणक्य सार संग्रह, बतिस पुत्तालिका, तन्त्राख्यान
ल्याः			ल्याः	पञ्चतन्त्र, शुक्र वहतरी, धर्म लक्ष्मी संवाद, अवदान बाखंत,
१. नेपालभाषा	हितोपदेश		प्र. ४०५	स्वस्थानी, रामायण, महाभारत, स्वयम्भू पुराण छता छताया
			१०८६	तगू मछि सफू चवयातःगु खनेदु गुलिं तत्कालिन सर्वसाधारण
२. क) श्री भद्रभागवत	नेवार भा.	ने.सं. ६२५	प्र. ८८२	नेवाःतयूत साहित्य, नैतिक शिक्षा बौद्धिक कसरत व
			प्र. ९९६	न्याइपुकेगुया नितिं चवयातःगु खः।
	ख) तन्त्राख्यान कथा	ने.सं. ६३८	प्र. १५३४	
३. श्री मार्कण्डेय पुराण		ने.सं. ७३७	प्र. ३७०	चवयेगु प्रवृत्तिइ हिउपाःया छपलाः
४. तन्त्राख्यान		ने.सं. ७७९	प्र. ९६०	थनथाय् लाक्क थनिं निसः व न्हयप्यदै न्हयः
५. धर्म लक्ष्मी संवाद कथा		ने.सं. ७८०	प्र. १५०९	नेपालभाषा बाखं चवमिपिन्त ग्वाकाच्चंगु अन्तः प्रेरणा व
६. वेताल पञ्च विंशति कथा		ने.सं. ८०६	प्र. ८८२	प्रवृत्ति छता न्हयथनेगु प्रसङ्गय् दुनेलाः। चवय् धलकय् चवंगु
७. युधिष्ठिर नारद सम्वाद		ने.सं. ८१०	प्र. १६०१	बाल्मीकि रामायण (ने.सं. ८२३-८२९) नेपालभाषा गद्यं
८. ब्रम्ह पुराण		ने.सं. ८१५	प्र. ४५७	चवःम्ह दुःखी भारो नं लाःव बाखंया अध्यायया अन्त्य पतिकं
९. मुद्रा राक्षस कथा		ने.सं. ८२१	प्र. १६२३	थःगु नुगः खं व्वयातःगु दु। थःम्हं रामायण बाखं चवयागुया
१०. द्वात्रिंश पुत्तलिका कथा		ने.सं. ८२९	प्र. ९१	उद्देश्य नुगलय् दीकथं थय्य चवयातःगु जुयाचवन-
११. वाल्मीकि रामायण-दुखी भारो		ने.सं. ८२३-८२९	प्र. ३०१	"सम्बत् ८२९ आषाढ शुक्ल सप्तम्या ६० नक्षत्र
१२. रामायण		ने.सं. ८४७-८७२	प्र. १०८५	परीघ जोगय् बुधवार थ्व कुन्हु थ्व सफुलि वणकाण्ड
१३. अध्यात्म रामायण	-		च. २१४	सिधयका दिन जुये, लिखिति दुखिन चवया जुरो
१४. महाभारत	-			सुभमस्तु॥ थ्व वणकाण्ड चोया दुखिया मनस माश
१५. हरिश्चन्द्रोपाख्यान	-			दुख जुयाव दुख लुमन मोलके अर्थन चोया। छु दुख
१६. मन्त्र बुद्धि कथा	-		प्र. ७८३	जुरो धारसा बबु भलन बियाव ताथा तलमधि तोलस
१७. वीर शिक्षा कथा	-		प्र. ७८३	पुलको ननि छें श्री २ भूपतीन्द्र मल्ल माहालाजन
१८. शुक्रद्वय सप्तति	-		प्र. ८८२	दुकास्यं विज्याजाव डातापोल देवल दानं। दुखियाता

हाकनं बौद्ध धर्मावलम्बी नेवाःतयू यःगु (क) कवीर कुमार, (ख) सार्कवाह, (ग) विशन्तर, (घ) बीरकुश, (ङ) व्याघ्री (महासत्त्व) इत्यादि जातक बाखंत नं नेपाल भाषां चवयातःगु आपासिया छैय् छैय् धयाथें दु। थः थ्वहे अशोक अवदान, कवीर कुमार अवदान, मणिचूड अवदान, सुन्दर कुमार अवदान, विचित्र कार्णिकावदान थें जाःगु चरित्र गाथा दुगु बाखंत नं नेपालभाषां चवया तःगु दु। थुपिं मध्ये मणिचूडावदान व विचित्र कर्णिकादानया नेपालभाषा चवयातःगु ग्रन्थ ला यूरोपया विद्वानपिसं १० अध्ययन याना अनुवाद सहित रोमन लिपिं प्रकाशित याना थकूगु दु। थुकथं नेपालभाषाया बाखं अन्तर्राष्ट्रिय बुद्धिजीवी जगतय् नं प्रख्यात जूगु दु। मेमेगु मञ्जुश्रीया बाखं, यशोधराया बाखं, ललितविस्तर व भद्रचारीया बाखं लिसे नं नेवाःत परिचित जू।

चवय् छसिकथं नां न्हयथनागु बाखंत चवःगु उद्देश्य लाय्कुली जुजुया काय्पिन्त व मन्त्रीया काय्पिन्त राजनीति व समाजनीतिया ज्ञान बिइत चवयातःगु जुयाचवन। मेमेगु

'दुखि भारो' धकाः उपनाम दुम्ह चौतारा दुखि भागिराम प्रधानाङ्ग ११ चवयाथकूगु थ्व रामायण नेपालभाषा बाखं परम्पराय् थःगु पलाःखाय् त्वःताथकूगु मानेयाये बहजू। थःगु मानसिक वेदना व असष्टुष्टि रामायणथे जाःगु विस्तृत र सरस काव्य थःगु स्वतन्त्र नेपालभाषा गद्यं (समकालिन खैल्हाबल्हाया प्रचलित भाषां) चवयाः चुइका छोयेगु कुतः यानाथकल। थुजाःगुहे कुतः श्री हेमराज शाक्ययाके सुरक्षित जुयाचवंगु मेम्ह हे अज्ञात चवमिं चवयाथकूगु मेगु रामायण (ने.सं. ८८३) तत्कालिन नेपाल उपत्यका त्याकेगु तातुनाः तत्कालिन गोरखाया जुजु पृथ्वीनारायण शाह आर्थिक नाकावन्दीया ग्वसाः ग्वःगुया परिणाम नेपाल उपत्यकाय् जूवःगु आर्थिक संकटं मुक्त जुइगु आशिका थुकथं यानातःगु

नं विचारनीय जू-

"सम्पूर्ण समाप्त ॥ ॥ ९० ॥ शुभ मस्तु सर्वदा ॥
॥ श्री रामचन्द्र प्रीतिरस्तु ॥ ॥ शुभ सम्ब (त)
८८३ आषाढ मासे शुक्ल पक्ष षष्ठमीया तिथौ, उत्तर
फाल्गुणि नक्षत्रे परिध योगे यथा कर्णण् मुहूर्ते,
शनिश्चर यासरे, ककट राशिगते सवितरे कन्य राशि
गते चन्द्रमसी ॥ ॥ ध्व कून्हु श्री रामचन्द्रया
कथा सप्त काण्ड चोये धुनका दीन जुरो ॥ ॥

॥ ध्व ॥ रामायण कथा चोया वर्णन, ख्वपया श्री २
रणजीत मल्ल जुजु जुयाव गोरखाया प्रिथिनारायण जुजुन,
नेपार वाहिकन समस्त राज्य याडाव समस्तखं छेकय
याडाव, कपास छपु, चि छति विशयं महयात नेपारस
छमोहरया अस्ता २ चि जुयाव, सुणानं नयफु महु थध्य
जुयाव निर्मितिन मरेभटा धारसां, दामछिया यूगोर न्हस गोर
धारे जुयाव कास्यं काये मदयाव स्वय खने मदयाव वड हनो
कपास धारसा मोहरया छतरा जुयाव समस्तयां वस्त भवातर
जुयाव चोन, हनो मेवता वस्तु धारसां, छुं खुन्हु विस्यं महव
॥ थथिग्व वेरस चोय सिधयका जुरो ॥ शुभमस्तु सर्वदा
॥ ११२ थुपिं निगू रामायण मध्ये न्हापांगु वैयक्तिक असन्तुष्टि
व दुःख वेदनां ध्वकूगु, लिपागु देश व देशवासीपिनि मंकागु
आर्थिक संकटया प्रतिक्रियां च्वकूगु जुयाच्वन। पुण्य, मोक्ष व
मनोरञ्जन जक आपालं आपा तातुनाः बाखं कनेगु न्यनेगु
परम्परा न्हयानाच्वंगु ध्व नेपालभाषाय् च्वय्या निगू
रामायण च्वकूगु प्रवृत्ति व अन्तः प्रेरणां लै हिला पिलाः
छिउगु दसु घाये बहजू। रामायण बाखं दुने थःपिनिगु दुःख
वेदना स्वच्चाकेगु कला साधना हे मयाःसां रामायण बाखं
नेपालभाषां च्वये माःगुया कारण व प्रेरणा बिस्कं च्वया
थकल। तर प्रचार, प्रकाशन व प्रसारया छिगु ज्वलं चू
मलागुलिं दुखि भारो व अज्ञात च्वमियाथे मेमेपिं नं गुलिखे
ज्ञात अज्ञात च्वमिपिनि थःथःगु वैयक्तिक वेदना व राष्ट्रिय
संकटया अनुभूति रामायण थें जाःगु काव्य च्वयाः
अभिव्यक्त यायेगु जुल, वेदना व संकटं मुक्त जुइगु कुतः
हे जुल, लिक्कुंका तयेगु करं क्यन। थध्य भनं बाखं च्वयेगु
सिर्जनात्मक प्रतिभा व्हये मछिंक अवरोध पर्वः दनाच्वन।

नेपालभाषा बाखं हानं दैवीप्रसाद व

पुरोहितवादया पञ्जाय्

मल्ल शासनया पाः ब्यनाःलि नेपालभाषा बाखं साहित्यय्
नं निस्क्रियता वल। ध्व सिवे नं अपो सर्वसाधारण नेवाःतय
मनस्थितिइ नं हिउपाः वल। उथाय्या राजनैतिक परिवर्तनं
छुंछुं अंशय् अशान्त व संव्रस्त जूगु सर्वसाधारणया मनं

पुरोहित गुरुजुपिनिगु निर्देशन व दैवी प्रसादवादी बाखं न्यनाः
सान्त्वना बीगु कुतः यात। दुःख जञ्जालं मुक्तगु स्वर्ग व
सुखावती भुवनया मोहनिं कयंकाः थःथःपिं सुरक्षित भाःपिल।
ध्वहे प्रवृत्ति ने.सं. १६६ जःखःया ई नेपालय् तच्चवक व्याप्त
जुयाच्वन। उगु इलय् व वयांलिपा नेपाःया लाय्कुली शासक
खलकय् थवं थवय् शासन शक्ति थःथःगु ल्हाती लाकेगु
नियतं जूगु षडयन्त्र कोतपर्व निसें प्रधानमन्त्री देव
शम्शेरयात लिकायेकाः चन्द्र शम्शेर थः प्रधानमन्त्री जुइकूगु
नाटकीय काण्ड जुया चवंगुलिं देशया राजनैतिक स्थिति
अशान्त व त्रासपूर्ण जुइगु स्वभाविक हे खः। थुजोगु
परिस्थितिइ सर्वसाधारण प्रजापिं मध्ये सरल व धर्मचित्तिपिं
आपालं नेवाःतसे धार्मिक व दैवी प्रसादवादी बाखंया शरण
कायेगु यात 'साः क्वबुयाः लाय्कू च्यूताः छाय्।' धाईपिं नेवाः
जनजीवनं उगु वखतया परिस्थितिया कारणं संव्रस्त, निराश
व विरक्त जुसे मोक्ष व परलोक सुख तातुसे हे जक दैवी
प्रसादवादी व पुरोहितवादी बाखंया शरण काःवंगु खः। उपोषठ
व्रत कथा, अहोरात्र व्रत कथा (ने.सं. १६०/धः ल्याः च १८),
अष्टमी व्रत माहत्म्य (धः ल्याः च. ३४१), दान (धः ल्याः च.
३४८), वसुन्धरा व्रत कथा, कुशावदान, विचित्र
कर्णिकावदान, थजाःगु बाखं बाखनय् यक्कोस्यां श्रद्धा, आस्थां
न्यनाः धलं दनेगुयात इमिसं थःगु वर्तमान जीवनय् भुक्तमान
याये मालाचवंगु संकट फाला चिना वनेमा धकाः। थुजोगं
संकट फयेम्वाःलीगु सुखावति व स्वर्गय् च्ववने दयेमा धकाः।
ध्वजोगु परिस्थिति व जन साधारणया पलायन प्रवृत्तियात
ध्यानय् तयाः दूरदर्शि व देशभक्त नेवाः पण्डिततसे नेपाल
भावना क्यातुकेगु मनं 'स्वयम्भू पुराण' बाखं कनेगु जक
यानाः मगानाः नेपालभाषां नं स्वयम्भू पुराण च्वयाः प्रचार
प्रसार फयांफक्व याःगु नं लुमंके बहजू। थयागु सामाजिक
उपाययात नं दैवी प्रसादवादी व पुरोहितवादी धार्मिक बाखंया
मोहनिं नेवाःतय्गु नुगलय् ले थने थाकुक हा कयाच्वन।

नेपालभाषा बाखनय् आधुनिक कालया नसंचाया ई

दंय्दंसं छैय् छैय् बहाः बहालय् त्वाः त्वालय् फल्चा
फल्चाय् बाखं कनीगु न्यनीगु सामूहिक चलन जुयाच्वन नं
बाखं साहित्यया रचनात्मक व सिर्जनात्मक उत्सुकतां व
गतिविधिं श्री कवि स्व. सिद्धिदास अमात्यं च्वःगु शिव
विलास बाखं (ने.सं. १०४०, अनुमानित) यातहे पियाच्वंग
प्रतीत जू। साहित्यया तःताजिगु विधां नेपालभाषा सुसम्पन्न
याना दीम्ह श्री स्व. सिद्धिदास अमात्यं दकले न्हापा
नेपालभाषा बाखंयात दैवी प्रसादवादी, पुरोहितवादी व धार्मिक
संस्कार प्रवृत्तिं अलग्ग तयाः साहित्यिक विधाया रूप बिल।

शिव विलास सामाजिक व नैतिक विषय केन्द्रित बाखन हे दकले न्हापा लाक समकालिन नेवाः समाज ब्वयेगु ज्या व देशया तःल्वय् जुयाच्चंगु अशिक्षा हिकेत माँभाय्या माध्यम शिक्षा बियेगु फलदायक उपाय खः धकाः स्पष्ट व्यवहारिक दृष्टान्त बिइगु ज्या तायेका थकल। नायोया चरित्र केन्द्रित थव ताहाकःगु बाखनय् चरित्र व मनोभावनाय् लूगु हिउपाः वालाः ब्वयेगु पहः नैतिकता इलातःगु (पञ्चतन्त्र व चाणक्य नीतिया प्रभाव थें खने दयेमाः) जीवन दर्शनया जः, सल्लल न्ह्यानाच्चंगु न्हिन्हिया जीवनय् छ्यलीगु स्वभाविक भाषा प्रवाह यक्वं नासलली। अवश्यं थव शिव विलास बाखं रचना जूगु नेपालभाषा बाखनय् आधुनिक कालया नसंचाया ई धायेल्कः।

शिव विलास थुजोगु बाखं साहित्य साधनाया सिर्जनात्मक ज्या श्री गणेश जुलं नं ने.सं. १०६७ कौलां धर्मोदय पौया उदय मजुतले नेपालभाषाय् आधुनिक बाखं धाः न्ह्याके मफ्याच्चन तिनि धायेमाः। थथ्य जूगुया मू कारण थुपिं खः-

- (क) बाखं कनेगु तःजिगु ज्या ज्वनावापिं गुभाजु व गुरूवाजेपिसं बाखं न्यवइपिंत पुण्य मुने दइगु धलं दंकाः थःथःपिनि जीवनवृत्तिया लें कथं जक बाखंकने ज्या छ्यला जुल। इमिसं बाखं धयागु साहित्य विधाकथं हनाः समकालिन यथार्थ जीवन ब्वयेगु व सिर्जनात्मक प्रतिभा ब्वयेगु साधना खः धयागु धारणा सर्वसाधारणया मत्ती थनेगु मस्वः।
- (ख) बाखं न्यनीपिसं नं न्यनागु बाखंया धार्मिक उद्देश्य व उपदेशय् अति श्रद्धा तयेगु, पुण्य मुनेगु व मोक्ष तातुनेगु जक याचाजुल। बाखं धयागु समकालिन मानव जीवनया प्रतिविम्ब धकाः म्हसीकाः साधना यायेगुली च्यूताः मतः। उकिं बाखं कनीपिसं वहे मुलु व हे सुका धाये थें छपु निपु बाखं कनाः थः व थः ल्यूया पुस्तायात नं जन्मकाःछियात गावकं वृत्ति चूलाके छिनाच्चन। न्हून्हुगु मौलिक व यथार्थ जीवन पटक बाखं ला शायद इमिसं कल्पनाहे मयाः जुइ।
- (ग) समाजय् शिक्षाया व्यापक प्रचार शिक्षण संस्थागत रूपं यायेगु बन्दोवस्त मदयाच्चन। शिक्षा बीगु सीमित व्यवस्था दःसां ब्वने ज्वलनय् जीवनपरक बाखंया अध्ययन गुगु नं दुमथ्याः।
- (घ) जन जीवन विश्वया मेमेगु देशया साहित्य जगतया सिर्जनात्मक व रचनात्मक गतिविधि लिसे परिचित जुइ मखनाच्चन। थःथाय् ला उजोगु वातावरण लुय मछिगु परिस्थिति जुयाच्चन।

(ङ) प्रचार, प्रकाशन व प्रसारया छिगु अःपुगु ज्वलं, ग्वसाः व व्यवस्थाया अभाव दकले तच्चःगु पंगलः व अभिशाप जुयाच्चन।

उकिं हे मखा जुइ, जहाँनिया राणा शासनं पिनातःग शोषण व अशिक्षाया छ्युं गालय् मछिं मछिं जीवन हनाच्चपिं तत्कालिन नेपाल जन जीवनयात ज्ञान व चेतनाया जलां खयेकेत श्री स्व. धर्मादित्य धर्माचार्य बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिका लय्पौ (ने.सं. १०४५-१०५०) कलकत्ता पिकयादिल नं बाखं साहित्य साधना याःपिं खनेमदया च्वन। वहे पत्रिकाया स्वंगूगु व प्यंगूगु अंकय् तिनि दकले न्हापा विश्वन्तर जातक धाःगु बाखं छपु पिहाँ वल। थव जातक बाखंया मू खँ जक लिधँसा कयाः थःगु स्वतन्त्र शैली च्वयातःगु खः। अध्यला क पत्रिकाय् जातकया बाखनय् अनुवाद अंश तःगुमछि अइकय् पिदंगु नं खः। अयसां नेपालभाषा साहित्यया मुखपत्र जुइधुंकाः थव पत्रिका बौद्ध नीति, जातक बाखं, अश्वघोषया महाकाव्यया अनुवाद, समसामयिक विषयया च्वसँ व युग चेतना थनीगु पद्य व कविताः प्रकाश यायेगुली गुलि क्वातुक पलाः छिये खन उलि थव न्हू बाखंया प्रतिभा स्वां व्हयेके मखनावन। उबले भाषा व साहित्य साधनाय् संक्रमण ग्रहणं ज्वनातःगु मछिंगु परिस्थितिया मनिंगु वातावरणय् च्वमिपिसं थः थःपिनिगु भाव प्वकेत छिगु माध्यम कविता वा पद्यहे भाःपाः इमिसं बाखं कला साधनाय् ध्यान मब्यूगु जुइमाः।

वि.सं. १९९७ (ने.सं. १०६०) सालय् नेपालभाषाया कवि व च्वमिपिं जेलय् च्ववनेमाल। वि.सं. २००० (ने.सं. १०६३) सालय् भिक्षुपिं नं निर्वासित जुइमाल। थुपिं निगू काण्डया जःखःया संक्रमण स्थितिस नेपालभाषाया कवि व च्वमिपिनि भावुक मनस्थिति शान्त मजुगुया कारणं जेलय दुने लाःपिसं काव्य व कविता हे आपाः ल्याखय् साधना यात। बाखंया नाम श्री सु. पूर्ण नारायण सत्यनारायण कथा व हितोपदेशया छुं अंश च्वःगु खनेदु। श्री चित्तधर 'हृदय'जुं अन्धकार धाःगु (ने.सं. १०६१) बाखं छपु जक हे च्वयादीगु खनेदु। निर्वासित भिक्षुपिसं बौद्ध दर्शन सम्बन्धी च्वखँ व सफू च्वःगु खनेदु। उबलेया राणा एकतन्त्री शासक थव भाषाय् साहित्य साधना यानाजूपिंत म्वाः मदुगु फसाद भ्रूम्फटय् ततकयंकाः निरूत्साहित जुइकाः थव भाषाया अस्तित्व लेंथनेत दुष्प्रयास याःगुया फलस्वरूप नेपालभाषा न्हू बाखं मुखू तिनिबलय् च्वापुंदाःगु स्वांथें कय्कुने त्यन।